EEDER

Edebî Eleştiri Dergisi
e-ISSN: 2602-4616
"Takvîm-i Vekâyi'den 1928 Yılına
Süreli Yayınlar ve Edebiyat" Özel Sayısı
Aralık 2021

Atıf/Citation: Kılıçkaya, Derya (2021). ""Ahretlik"ten "Küçük Besleme"ye Doğru Yolculukta Bir Gazete Hikâyesi İle Bir Şiirin İncelenmesi", *Edebî Eleştiri Dergisi*, Takvîm-i Vekâyi'den 1928 Yılına Süreli Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı, s. 66-81.

Derya KILIÇKAYA*

"Ahretlik"ten "Küçük Besleme"ye Doğru Yolculukta Bir Gazete Hikâyesi İle Bir Şiirin İncelenmesi**

Examination of A Poetry With A Newspaper Story On The Journey From "Ahretlik" To "Small Feed"

ÖZ

19 Mayıs 1999 ile 30 Kasım 2001 tarihleri arasında televizyon ekranında görünen "Küçük Besleme" dizisinin başrollerinde Tomris Oğuzalp, Nur Kulakoğlu, Kuzey Vargın ve Esmeray yer alıyordu. Kemalettin Tuğcu'nun 1977'de yayımlanan "Küçük Besleme" romanının bir uyarlaması olan bu dizi, 1999-2001 yılları arasında Star TV'de yayımlanmıştır. Dizi, bilhassa dönem çocuklarını etkilemiş ve onların psikolojilerine tesir etmiştir. O dönemde çocuk olup da diziyi bilmeyen ve hatırlamayanların sayısı azdır. Bilinçte olumsuz bir iz bırakan dizi, genellikle beslemeye atılan dayak sahneleriyle hatırlanır. Devamlı dövülen ve ezilen küçük bir kız, onu sürekli arayıp bulmaya çalışan bir abi figürü ile dizi, dönem çocuklarının psikolojisini de olumsuz yönde etkilemiştir denebilir. "Küçük Besleme" figürü sadece yirminci yüzyılın sonu ile yirmi birinci yüzyılın başında görülmez. Bu figür "ahretlik" adıyla 1890'larda ve 1900'lerin başında da Türk edebiyatında rastlanan bir motif olarak okuyucunun karşısına çıkmıştır. Bu makalede Rana bint Safvet'in *Ahretlik* hikâyesi ile Mehmed Emin Yurdakul'un aynı adlı şiiri besleme kavramı etrafında ele alınacak ve karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Hanımlara Mahsus Gazete,* Mehmed Emin Yurdakul, Besleme, Ahretlik.

ABSTRACT

Tomris Oğuzalp, Nur Kulakoğlu, Kuzey Vargın and Esmeray played the leading roles in "Küçük Besleme", which appeared on the television screen in the late 1990s and early 2000s. The series, which is an adaptation of Kemalettin Tuğcu's novel "Küçük Besleme" published in 1977, was broadcast on Star TV between 1999-2001. The series especially affected the children of the period and affected their psychology. At that time, the number of people who were children but did not know or remember the series was small. The series that left a negative mark on consciousness is often remembered for the beating scenes that were thrown into the feed. It can be said that with a little girl who is constantly beaten and oppressed, an older brother figure who is constantly looking for her, the series has also negatively affected the psychology of the children of the period. The figure of the "Small Feed" is not only seen in the late twentieth century and early twenty-first century. This figure appeared in front of the reader as a motif found in Turkish literature in the 1890s and early 1900s under the name of "hereticity". In this article, Rana bint Safvet's Ahretlik story and Mehmed Emin Yurdakul's poem with the same name will be discussed and compared around the concept of feeding.

Keywords: *Hanımlara Mahsus Gazete,* Mehmed Emin Yurdakul, Feeding, Ahretlik.

* Öğr. Gör. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Rektörlük, Türk Dili Bölümü, derya.kilickaya@kocaeli.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5964-5485

**Araştırma Makalesi, Geliş Tarihi: 28.07.2021 Kabul Tarihi: 07.09.2021 Yayın Tarihi: 30.12.2021 DOI: 10.31465/eeder.975392 (Bu makaleyi, 11 Nisan 2020'de 22 yaşında koronadan kaybettiğim İTÜ Uçak Mühendisliği son sınıf öğrencisi kardeşim Emircan Kılıçkaya'ya ithaf ediyorum.)
(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen "ETİK KURUL ONAYI" gerektirmemektedir.)

GİRİŞ

Kimi kavramlar ve isimler zamanla değişime uğrasalar da o kavramı karşılayan şahısların aslında pek değişmedikleri görülür. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse "şık bey" ve "asri bey" kavramları verilebilir. Bu alafranga beyler, gerek on dokuzuncu asırda gerekse yirminci asırda rahatlıkla görülebilen şahsiyetlerdir. Sadece, yüzyıl değişince adları değişmiştir.[1] Aynı şekilde, belli kişileri ifade etmek için kullanılan "ahretlik" kelimesi de zamanla değişmiş ve yerini "besleme / küçük besleme"ye bırakmıştır. Yirminci yüzyılda ev içi hizmetinde bulunan küçük kızlara "besleme" denmiş ve "küçük besleme" tamlaması, romanlara ve dizilere ad olarak kalıplaşmıştır. Bu makalede, "ahretlik"ten "küçük besleme"ye doğru yolculukta, *Hanımlara Mahsus Gazete'*de yayımlanan bir hikâye ile Mehmed Emin Yurdakul'un bir şiiri incelenecektir. Amaç, aynı konuyu işleyen farklı iki edebî türün ortak ve farklı yanlarını, değişik bakış açılarıyla ortaya koymak değildir. Makalenin maksadı, "ahretlik" ve "besleme" kavramları hakkında tarihî bilgiler vermek ve bunu yaparken bahsi geçen iki edebî metinden faydalanmaktır.

Ahretlik isimli hikâyenin yazarı Rana bint Safvet'tir. *Hanımlara Mahsus Gazete*'de "Bint-i Savfet Rana Hanımefendi" adıyla sunulan yazarın, gazetede neşredilen ilk hikâyesi, esaret konusunda yazılmış olan *Ahretlik*'tir. Rana Hanım'ın bu gazetede beş hikâyesi yayımlanmıştır. *Ahretlik* hikâyesinin yanı sıra, dört hikâyeden oluşan bir seri olan *Mukayese-i Hayat*'ı yayımlamıştır. Hikâyelerinin dışında bir tane de denemesi bulunan yazarın adı, 311. sayıdan sonra görülmez.[2]

Ahretlik, tefrika bir hikâyedir. II. Abdülhamid Dönemi'nde çıkan *Hanımlara Mahsus Gazete*'de[3] 21 Mart 1312 (2 Nisan 1896) tarihi itibarıyla yayımlanmaya başlanır. 56. sayıda başlayan hikâye, bu sayının dördüncü ve beşinci sayfalarında yayımlanır. Hikâye, belli bir noktada kesilir. 57. sayıda ikinci ve dördüncü sayfalar arasında yayımına devam edilir. Bu sayı, 28 Mart 1312'de (9 Nisan 1896) yayımlanmıştır. Tefrikanın bitiş tarihi ise 4 Nisan 1312'dir (16 Nisan 1896). 58. sayıda son bulan hikâye, bu sayının dördüncü ve beşinci sayfalarında yer almıştır.[4]

Ahretlik, gazete tarafından okuyuculara şu şekilde takdim edilir: "Bint-i Safvet Rana Hanımefendi Hazretlerinin Eser-i Alileridir." Hikâyenin özeti şöyledir: Dokuz yaşında Fatma isimli bir küçük kız çocuğu katırcılar tarafından köyünden kandırılıp alınmak suretiyle İstanbul'a getirilir. "Hanım" yapılmak vaadiyle kandırılan kıza, İstanbul'a yolculuğu sırasında eziyet edilir. Anası olmayan Fatma'nın babası ise kızını katırcılara teslim etmekten çekinmez. Çünkü bu esir tüccarları babayı da kandırmışlardır. İstanbul'da kızının rahat edeceğini düşünen baba, gönül rahatlığıyla kızını katırcılara teslim eder. Ağlayarak köyünden ayrılan Fatma'yı ise zor günler beklemektedir. İstanbul'a geldiklerinde katırcılar Fatma'yı bir haneye götürürler ve babasının sağ olduğunu kimseye söylememesini isterler. Anasız babasız çocuk diye Fatma'yı satmaya çalışan

---

[1] Bu kavramın değişimi hakkında geniş bilgi için bk. Derya Kılıçkaya (2017). "'Şık Beyler'in Bir Devamı Olarak 'Asrî Bey', Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3, s. 287-302.

[2] Hüsniye Koç (2019). "Hanımlara Mahsus Gazete'deki Hikâyeler ve Temaşa Fikri", TUDED, 59(2), s. 345.

[3] "Bu gazete, muhalif rüzgârların bolca estiği bir ortamda, II. Abdülhamid taraftarı bir yayın seyri izliyordu." Mustafa Sefa Çakır (2019). "Döneminin Kadın Şairlerinden Sultan İkinci Abdülhamid'e Cülûsiyyeler", SUTAD, 46, s. 75.

[4] https://eresearch.ozyegin.edu.tr/xmlui/handle/10679/4896

esir tüccarları, sonunda kızı Kâmil Bey'e satmaya muvaffak olurlar. Kâmil Bey'in evinde kızın adı "Peyveste" olarak değiştirilir. Bu evde sürekli aşağılanan, hor ve hakir görülen Fatma (Peyveste), zor durumdadır. Burada çeşitli eziyetlere maruz kalan kızın evdeki işi hizmetçiliktir. Hanım olacağını zannederken hizmetçi olan Fatma (Peyveste), bir gün dayanamayarak evden kaçar ve katırcıların yanına gider. Fatma, İstanbul'a getirildiğinde onu ilk olarak bir bey almak istemiştir. Ancak parası yetmeyince almaktan vazgeçmiş, Fatma böylelikle Kâmil Bey'in evine satılmıştır. Bu ilk müşteri Fatma'yı satın almadığı için sonradan çok pişman olmuştur. Fatma'nın katırcılara kaçtığı günlerde, bu bey tesadüf eseri katırcıyı yolda görür ve Fatma'nın hâlini sorar. Kızın kaçtığını ve henüz bir yere satılmadığını haber veren katırcı, beyle pazarlık yapar ve Fatma'yı on bir lira mukabilinde satar. Böylelikle, Halim Efendi'nin evine yerleşen Fatma'ya gelir gelmez unuttuğu namaz sureleri ezberletilir. Kendisine eskisi gibi "Peyveste" denmeye devam edilir. Bir önceki evde sürekli azarlanan Fatma (Peyveste), bu evde kendi arzusuyla iş görür. Peyveste, bu evdeki hanımından ziyadesiyle hoşnuttur. Bir önceki evde babası ile görüştürülmezken Halim Bey'in evinde kızıyla görüşebilmesi için baba davet edilir.

Aradan seneler geçer. Fatma büyür. Bu arada uzun süredir çocukları olmayan efendi ve hanımın bir oğulları olur. Seneler içinde o da büyür, mektebe başlar. Fatma'nın kız kardeşi Ayşe, köyden getirilir ve onun da İstanbul'daki bu evde ablasının yanında kalması sağlanır. Ayşe'ye ise Dilbeste adı verilir. Hikâyenin sonlarına doğru evin küçük oğlunun sünnet düğününün olduğu görülür. Bu düğünün yanında bir düğün daha vardır. Artık büyüyüp gelinlik kız olan Fatma (Peyveste) evlendirilir. Peyveste, hakikaten hanım olmuştur. Eşi ile beraber mutlu ve huzurlu bir hayat yaşarlar.

Makalede incelenecek olan şiir ise Mehmed Emin Yurdakul'a aittir. Onun, yüz doksan bir şiiri içine alan *Türk Sazı* isimli eseri ise 1914 senesinde yayımlanmıştır. Bu eserin beşinci şiiri olan *Ahretlik*, Rana Hanım'ın hikâyesinde anlatılan konuyu işler. Şiir, on beşli hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirin biçimi hakkında şunlar söylenebilir: Şiir, yığma dizelerden oluşur. Bir dize kümelenişi yoktur. Diyaloglarda ise kırık dizeler bulunur. Kafiye dizilişi kendine özgü ve farklıdır. Bu özelliğiyle nazım biçimi için; ölçülü, kafiyeli serbest şiirdir denebilir. a a b c c b / d d e e f f / g h g h / ı j ı j[5]

AHRETLİK

"Buyurunuz kahvenizi!"

Baktım: Bir kız, köy kızı!..

Yanağının çıkıklığı, mini mini ağızı,

Her bir hâli: "Anadolu goncasıyım!" demekte.

İç çekişi, titrek sesi, o kızarmış gözleri,

Melûl melûl bakışları, bükük boynu, her yeri..

[5] Bedri Aydoğan (2010). "Mehmet Emin Yurdakul'un Çocuk Şiirleri", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 19, S. 2, s. 133.

Birçok şeyler okutuyor bu acıklı çiçekte!..

"Kızım, senin anan, baban, kimin, kimsen var mı?
"var.."
"Neredeler?"
"Onlar, bacım hepsi böyle kaldılar."
"Nerelisin?"
"Bolu'luyum."
"Niçin geldin?"
"Bunaldık;
"Tarlamızı süremedik; yiyeceksiz, aç kaldık."
"Pekiy, senin İstanbul'a gelmen ile n'olacak?"
"Benim birkaç yıllığımla babam öküz alacak!.."

Ne acıklı bir hâldir bu?... Baba evlâd satıyor;
Bir ma'sûmun gözlerine her gün yaşlar doluyor;
Bir el onun bal ömrüne her gün agu katıyor;
Bir çift öküz uğurunda bir kız kurban oluyor.

Bâri sizler dokunmayın, şu yuvasız kuşçuğa;
Dokunmayın memleketin şu bereli gülüne;
Dokunmayın annesizdir; dokunmayın, çocuğa;
Dokunmayın şimdi ağlar; dokunmayın gönlüne!...[6]

1. Ahretlik, Besleme ve Evlatlık Kavramları Üzerine

Rana Hanım'ın hikâyesinin ve Mehmed Emin'in şiirinin isimlerinin *Ahretlik* olması, her ikisinin de konusunun beslemelerle alakalı olmasındandır. Her iki eserde de kelimenin halk ağzındaki manası kastedilir. Ahretlik, *Türkçe Sözlük*'e göre halk ağzında "besleme kız, beslek"

[6] Fevziye Abdullah Tansel (1989). *Mehmed Emin Yurdakul'un Eserleri-I. Şiirler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 52-53.

demektir.[7] *Kubbealtı Lügati*'nde ise "sevap kazanmak maksadıyla küçükten eve alınıp büyütülen kız çocuğu, evlatlık, besleme" olarak tanımlanmıştır.[8]

Görüldüğü gibi, "ahretlik" ve "besleme" kelimeleri bu mana kastedildiğinde aynı anlama gelmektedir. Beslemelere, aynı zamanda ahretlik adının verilmesinin bir sebebi vardır. Esaretin kaldırılmasından önce, İstanbul evlerinde ve konaklarında cariyelerin ve kölelerin bulunduğu dönemlerde, aşırı sevgi ve alakadan ileri gelen himaye kaygısıyla, büyük ve küçük arasında "ahret evlatlık" edinilirdi. Hiçbir resmî vesikaya dayanmayan bu bağ, sadece iki kişi arasında ölene kadar devam ederdi. Bir ahret evladın, öz kardeşten, anadan, babadan, evlattan farkı yoktu. Hatta bazı hâllerde daha ileri olurdu. İstanbul'da "ahret kızı"na veya "ahret oğlu"na vasiyetnamelerinde büyük servet bırakan zengin kadın ve erkekler çokça görülmüştür. Bu yüzden bazı İstanbullular, bu manevi uhuvvet geleneğinden mülhem olarak "besleme"lere "ahretlik" demişlerdir. Ancak ahretlikler, biraz önce bahsi edilen eski devrin "ahret evladı"nın yerini asla alamamışlardır. Aksine, bazı kimselerin ağzında "ahretlik" kelimesi aşağılayıcı ve adi bir manada kullanılmıştır.[9] Kısacası, besleme veya ahretlik, boğaz tokluğuna hizmet eden kıza denir. Osmanlı Devleti'nde bir müddet sonra cariyelerin yerini, besleme denen kız çocukları almıştır.[10]

Ahretlik kelimesinin farklı bir kullanımı ise Osmanlı sarayında söz konusu olmuştur. I. Abdülhamid'in şehzadeliği sırasında doğan kızı Dürrişehvar Hanım'ın lakabı "Ahretlik"tir ve kendisi Ahretlik Hanım diye bilinir. Ahretlik Hanım, daha sonra Çavuşbaşı Ahmed Nazif Efendi ile evlenecektir. Bu durumu Cevdet Paşa, Tarih'inde şöyle anlatır:

> Nazif Efendi'nin zevcesi Dürrişehvar Hanım'dır ki Abdülhamid Han hazretlerinin kerimesi olup ancak şehzadeliğinde bir cariye-i müstefreşesinden zîver-i mehd-i şühûd olmağın, "Sultan" deyü resmen ilan olunmayarak "Ahretlik Hanım" demekle maruf olduğu mervidir.[11]

1603'te III. Mehmed'in ölümüyle beraber şehzadeler için yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönem, yeni birtakım usulleri de meydana getirmiştir. Bunlardan biri şehzadelerin çocuk sahibi olmaması kuralıdır. Dairelerine cariye verilen şehzadeler eğer kadını gebe bırakırlarsa o zaman farklı kurallar devreye girer:

> Harem 'in kendine has usulleriyle gebe kadınların çocukları yok edilirdi; bu, kadının hayatına da mal olabilirdi. Bildiğimiz kadarıyla ancak iki padişahın şehzâdeliklerinde yaptıkları iki çocuk, bu ölüm barajından kurtulmuş, sonradan babaları tarafından kabul edilmiştir. Bunlardan birincisi I. Abdülhamid'in şehzâdeliğinde dünyaya gelen kızı Dürrişehvar Hanım'dı ve Sarayın dışında büyütülmüştü. Abdülhamid padişah olduktan sonra Ahretlik Hanım adı verilen bu kızını resmen kabul etmekle beraber usule aykırı doğduğundan sultan unvanını vermemişti. II. Mahmud'un, ablası olan bu hanıma bir sultan gibi ilgi gösterdiği söylenir.[12]

---

[7] https://sozluk.gov.tr/

[8] http://lugatim.com/s/ahretlik

[9] Muzaffer Esen (1961). "Besleme", İstanbul Ansiklopedisi, 5. Cilt, s. 2556-2557.

[10] Muzaffer Esen (1961). "Besleme", İstanbul Ansiklopedisi, 5. Cilt, s. 2556.

[11] Ahmed Cevdet Paşa (2018). *Tarih-i Cevdet II. Cilt I. Kitap*, haz. Şevki Nezihi Aykut, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 182.

[12] Adnan Giz, "Osmanlı Şehzadelerinin Hazin Romanı", http://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/137273/001584523010.pdf?sequence=3

“Evlatlık” ile “ahretlik \ besleme” kelimeleri arasında ise mana farkı vardır. Beslemeyi, evladı olmayanların resmen temenni ettikleri ve arkalarında meşru varis olarak bıraktıkları “evlatlık” ile karıştırmamalıdır.[13] Genellikle çocukları olmayan veya olup da yaşamayan erkek ve kadınlar, kimsesiz bir çocuğu alarak evlat edinirler. Bu nevi çocuklara evlatlık adı verilir.[14] Ancak bir çocuk, evlat edinmek maksadıyla değil de iş gördürmek, kullanmak amacıyla himaye ediliyorsa bu çocuklara besleme veya ahretlik denir.[15] Beslemelik hukuk tarafından düzenlenmemiş ve toplumda fiilî olarak yaşayan bir müessesedir. Beslemelik, ülkenin orta halli ve zengin aileleri arasında mevcut olan örfi bir hukuk ilişkisine dayanmaktadır. Bunun taraflarını aile reisi veya hanım ve besleme teşkil eder. Bu şahıs, evlat edinme müessesesi çerçevesi içinde evlatlığa tanınan haklardan hiçbirini elinde bulundurmaz. Beslemelik müessesesi, daima çocuk lehine işleyen sosyal karakterli evlatlık kurumundan çok farklıdır. İlişkinin kurulması ve sonlandırılması hiçbir usul ve kayda bağlı değildir. Beslemelik, insanların bir mal gibi alınıp satıldıkları, karın tokluğuna çalıştırıldıkları devirlerin hatırasını taşıyan ve çocuk aleyhine kolaylıkla istismara müsait bulunan bir müessesedir.[16]

İslamiyet öncesi Arap toplumunda rastlanan evlatlık kurumu, İslam’ın ilk yıllarında eski geleneğin bir devamı olarak bir süre muhafaza edilse de daha sonra Medine Dönemi’nde nazil olan “Allah evlâtlıklarınızı öz oğullarınız olarak tanımadı.”[17] mealindeki ayetle kaldırılmıştır. Ardından gelen ayette de evlatlıkların evlat edinenlere değil asıl babalarına nispet edilmesi emredilmiştir. Bir insanın başkalarının çocuklarına karşı beslediği duygu ile kendi çocuklarına karşı hissettikleri farklıdır. Başkalarından olan çocukların öz evlat gibi olabilmesi için insanın iki kalbinin; yani iki kişiliğinin olması gerekir. Babası belli olan veya olmayan çocukları evlat edinmek eski bir Cahiliye uygulamasıdır. Cahiliye Dönemi’nde bu çocukların gerçek soylarıyla ilişkileri kesiliyor, kişiler çocuklarını kendi soylarına ekliyorlardı. Bir göğüste iki kalbin olmaması nasıl bir tabiat kanunu ise A’nın çocuğunun evlat edinme yoluyla B’nin çocuğu olamayacağı da bir fıtrat ve tabiat kanunudur. Ayrıca İslam’ın koyduğu örtünme vecibesi, evlenme imkânı veya yasağı, çocuk-ebeveyn ilişkisi, karşılıklı haklar ve ödevler, miras gibi konulara dair kurallar da çocuklarla gerçek ana babalarının soy bağlarının kesilip değiştirilmesine, başkalarına ait çocukların -yakın akraba olmayan ailelerde- ailenin bir ferdi gibi kalıp yaşamasına ters düşüyordu. Yapılmakta olan sosyal ve ahlaka uygun ıslahat içinde sıra bu göreneğin kaldırılmasına gelmiş, “...babalarının soyadları ile anın” emri ile bu uygulamaya son verilmiştir. Tefsir kitaplarında bu münasebetle Hz. Peygamber’in evlatlığı Zeyd b. Hârise’den söz edilir ve ayetin inişine onun bu durumunun sebep olduğu söylenir. Zeyd, çocuk iken kendi kabilesinden zorla alınmış, köleleştirilerek satılmış, elden ele dolaşarak Hz. Hatice’ye gelmişti. Hz. Hatice, Hz. Peygamber ile evlenince Zeyd’i de ona vermişti. Peygamberimiz onu azat etti ve evlat edindi. Zeyd’in ailesi, Mekke’ye gelip çocuklarını bulmuşlardı. Peygamberimiz kendisini seçimde

---

[13] Muzaffer Esen (1961). “Besleme”, İstanbul Ansiklopedisi, 5. Cilt, s. 2556.

[14] “Kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların korunmasının bir yöntemi olarak evlatlık kurumunun 1915 Ermeni tehciri sonrasında ortada kalan çocukların korunmasında da çok yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.” Abdullah Karatay (2017). “Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, s. 397.

[15] Mehmed Halid Bayrı (1942). “İstanbul’da Aile Hayatı”, *Halkevleri Folklor Dergisi*, 1, s. 12.

[16] Hatice Gökce (2017). “Bir Sosyal Politika Olarak Evlât Edindirmenin Toplumsal Direnç Kaynakları”, *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 1, s. 22.

[17] Kur'an-ı Kerim, (el-Ahzâb 33/4)

serbest bıraktığı hâlde Zeyd, Allah'ın resulünü tercih etti, ailesi ile memleketine dönmedi. Bu ayet gelinceye kadar kendisine Muhammed oğlu Zeyd derlerdi, ayet gelince kendi babasına nispet ederek Hârise oğlu Zeyd dediler. Artık o, Peygamber ailesinin bir ferdi değil, Müslümanların din kardeşi, Hz. Peygamber'in sadık bir bağlısı idi. İslam'a göre himayeye muhtaç çocuklara bakmak, onları beslemek, büyütmek sevaptır ve şerefli bir insanlık ödevidir. Sevgili Peygamberimiz "Kimsesiz çocukları koruması altına alan kimse ile ben, cennette yan yana iki parmak gibi beraber olacağım." buyurmuştur. Ancak bunu yapmak için çocuğun kendi soy kütüğü ile ilişkisini kesmek, öz ana babasını unutturmak kimsenin hakkı olmadığı gibi kanuni mirasçıların arasına katmak, aile içinde mahremiyet bakımından öz evlat gibi davranmak da doğru ve gerekli değildir. Bunun yerine İslâm'ın tavsiyesi, koruma altına almak, bakmak, büyütmek, ihtiyaçlarını karşılamak; hukuk ve helal-haram kuralları bakımından ona öz çocuk gibi değil, bir din kardeşi gibi muamele etmektir.[18]

Kısacası, İslam hukuku evlat edinmeyi yasaklamıştır. Ana baba olma hevesiyle neslinin devamı için yuva kuran her çiftin evlat sahibi olamayabilecekleri ayetlerle açıklanmış, buna rağmen bu ailelerin evlatlık edinmeleri de kesin olarak haram kılınmıştır. Evlatlığın yasaklanma hikmetlerinden birisini anlamak için Hazreti Musa örneği verilebilir. Firavun, evlatlık döneminde iken Hazreti Musa'ya yaptığı iyilikleri başına kakmıştır. Bu durum, evlatlıklar için yapılan her türlü iyiliğin ve harcamaların asıl maksadının farklı olduğunu gösterir. Evlatlık edinenler esas ana-babanın yaptığı gibi iyilikleri fedakârlık maksadıyla değil de evlatlıkların kendilerine kul köle olmalarını sağlamak, istediklerini yapmadıkları zaman ise yaptıklarını başa kakmak için yaparlar. Yıllarca yapılan iyiliklerin günün birinde evlatlığın yüzüne çarpılması, onun psikolojini bozacağından evlatlık İslam'da yasaklanmıştır denebilir. [19]

İslam hukukunca benimsenmese de İslâm ve özellikle Türk hukuk tarihinde evlatlık kurumu zaman zaman koruyucu aile tarzında, bazen de hukuki sonuçlarından mahrum fiilî bir evlatlık şeklinde sınırlı olarak varlığını sürdürmüştür.[20] Türk hukuk sistemi 1926 yılında yürürlüğe giren 743 sayılı Medeni Kanun aracılığıyla evlat edinme kurumuyla tanışmıştır. İslam hukuku evlat edinmeye cevaz vermediği için, mahkeme kararıyla gerçekleşen bir hukuki işlem üzerinden kişinin nüfusuna geçirip soyadını vererek ve miras haklarından yararlandırarak evlat edinmesi uygulaması Cumhuriyet Dönemi'nde mümkün olabilmiştir. Ancak evlatlık kurumu 1960'lardan sonra değişmeye başlamıştır. Bu tarihlerde, sürekli aile değiştiren ve ücretli hizmetçi gibi çalışan "evlatlıklar" ortaya çıkar. Aile için artık, çeyiz hazırlama ve evlendirme gibi zorunluluklar da ortadan kalkar. Bu tarihlerde evlatlık kurumu çökmek üzeredir. "Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılması Kanunu" tam da evlatlık kurumunun çöküşüne rastlayan tarihlerde yürürlüğe girer (1964). Bu yasa, kamuoyunda yeterli ölçüde tartışılmamış olmakla birlikte önemlidir. Tanzimat Fermanı ile başlayan köleciliğin yasaklanması ile ilgili çabalar yüz yirmi beş yıl sonra yasalaşmıştır. 1960'larda köleciliğin bir kurum olarak çoktan ortadan kalktığı, hatta genç kuşaklar tarafından tarihin bu bölümünün pek hatırlanmadığı ileri sürülebilir. Dolayısıyla, yasanın o gün için önemi "köleciliğe benzer

---

[18] *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, haz. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Cilt 4, s. 365-366.

[19] Abdullah Acar (2019). "İslam'da Evlat Edinme Yasağının Hikmetinin Hz. Yusuf Ve Hz. Musa'nın Evlatlık Olmaları İle İrtibatı", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 33, s. 423; 442.

[20] Mehmet Âkif Aydın, (1995). "Evlât Edinme", *DİA*, C. 11, s. 527-529.

uygulama ve geleneklerin” yasaklanmasıdır. Burada kastedilen doğrudan doğruya evlatlık alma uygulamasıdır. Osmanlıların 1864’te kimsesiz, fakir Çerkez mültecileri toplu hâlde evlatlık olarak evlere dağıtması ile köleciliğe benzer bir kurumlaşmanın başladığı düşünülürse köleciliğe benzer evlatlık uygulaması tam bir yüzyıl bu toplumda meşru olarak sürmüştür denebilir.[21]

22 Kasım 2001’de kabul edilen ve 1 Ocak 2002’de yürürlüğe giren 4721 sayılı yasa ile 17 Şubat 1926 tarihli Türk Kanun-ı Medenisi yürürlükten kaldırılmıştır. Hâlen yürürlükte olan Türk Medeni Kanunu’nun 282. maddesinde “Soy bağı ayrıca evlat edinme yoluyla da kurulur.” hükmü verilmiştir.[22] Şu anda evlat edinme hizmeti Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır. Otuz yaşını doldurmuş veya en az beş yıldan beri evli olan kişi, evlatlık için başvuruda bulunabilir.

Osmanlı Devleti zamanında, yakınları tarafından bakılamayacak koşullarda bulunan küçük çocukların ‘besleme’, ‘ahretlik’ gibi isimlerle herhangi bir soy bağlarının bulunmadığı varlıklı ailelerin hane halkına dâhil edilmeleri ve bu evlerde ücretsiz emek statüsünde çalıştırılmaları söz konusuydu.[23]

İslam hukukunda bir kimsenin, soyu başkasından olan bir erkeği veya bir kızı evlat edinmesi anlamına gelen tebenni ise eski hukukta hiçbir hüküm ifade etmeyen, yalnızca ahlaki birtakım borçlar doğuran bir kurumdur. Beslemelik ve manevi evlatlık da tıpkı tebenni müessesesi gibi, hukuken hiçbir hükmü bulunmayan, daha çok sosyal ve insani özellik taşıyan kurumlardı.[24]

Kısacası evlatlık başka şey, ahretlik \ besleme başka şeydir. Esasen ahretlik denen kişiler aynı zamanda birer hizmetçidir. Bugünkü koruyucu aile ise toplumun içinde yaygın olan besleme \ ahretlik ve evlatlık gibi uygulamaların profesyonel bir düzeyde yeniden üretilmesi anlamına gelir.[25]

2. Ahretliklerin Köy / Taşra Kızlarından Meydana Gelmesi

Rana Hanım’ın hikâyesindeki ahretliğin bir köy kızı olduğu daha ilk cümlelerden anlaşılır:

> Fatma’yı İstanbul’a katırcılar getirmişti. Köylerinden dışarı çıkıncaya kadar kendisine pek ziyade iltifat ediyorlar. İstanbul’a hanım olmaya gidiyorsun diye alkışlıyorlardı. Fakat bu iltifat ve alkış köylerinden çıkınca tekdirlere tahkirlere mübeddil oldu. Cüzi kabahate dayak ve tekdir ile mukabele ediyorlar. Etmedikleri eziyet kalmıyordu. Bu dokuz yaşında masum zavallı Fatma, köylerinden ata binerek çıktığı hâlde iki saat mürurunda hayvandan indirdiler.[26]

Mehmed Emin’in şiirinde de hizmet eden kız bir köy kızıdır:

“Buyurunuz kahvenizi!”

---

[21] Ferhunde Özbay (1999). Türkiye’de Evlatlık Kurumu: Köle mi, Evlat mı?, İstanbul, s.30.

[22] https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf

[23] Nazan Çiçek (2020). “Erken Cumhuriyet Döneminde Kimsesiz Çocuklar Olgusuna Dair Bir Vaka Takdimi ve Analizi”, *DTCF Dergisi*, 60. 2, s. 974.

[24] Süheylâ Balkar (2004). “Türk Hukukunda Evlat Edinme”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2, s. 235.

[25] Abdullah Karatay (2017). “Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, s. 391.

[26] Rana bint Safvet (1896). “Ahretlik”, *Hanımlara Mahsus Gazete*, S. 56, s. 4-5.

Baktım: Bir kız, köy kızı!..[27]

Hikâyedeki Fatma, köyünden ayrıldığı için çok mahzundur. Onun köyden ayrı geçireceği ilk gece olacaktır:

> Akşam olup güneş gurup etmeye başlayınca Fatma'ya bir mahzunluk, bir gariplik, bir teessür müstevli oldu. Canından ziyade sevdiği babasından, kardeşinden, akrabasından, köyünden iftirak ettiği zamanın ilk gecesi giriyordu.[28]

Mehmed Emin de şiirinde bir köy kızı olarak tanıttığı ahretliği "Anadolu goncası" olarak tarif eder:

Yanağının çıkıklığı, mini mini ağızı,

Her bir hâli: "Anadolu goncasıyım!" demekte.[29]

Şiirdeki ahretlik İstanbul'a Bolu'dan gelmiştir:

"Nerelisin?"

"Bolu'luyum."

"Niçin geldin?"

"Bunaldık;[30]

Genellikle uzak bir köyden manevi evlat muamelesi göreceği vaadi ile getirtilen küçük kız çocuğu, İstanbul'daki evlerde nadiren şefkat görürdü.[31] Ahretlikler genellikle taşralı kız çocuklarından oluşur ve büyük şehirlere Anadolu'dan getirilirler. Ahretliklerin İstanbul'da hizmetçi olarak kullanılmaları 1840'lı yılların ortalarında yükselişe geçer. Bunda en önemli sebep, o tarihlerde Anadolu'da meydana gelen kıtlıktır.[32] Bir diğer sebep ise devletin son dönemlerinde meydana gelen kitlesel göç dalgalarıdır. 19. yüzyıl İstanbul'u, cazibesi ve bitmez tükenmez iştahıyla savaşların, göçlerin ve yoksulluğun mahvettiği kız çocuklarını kendisine çeker. Diğer taraftan devletin son dönemleri, 1860'lardaki Çerkez göçüyle yaşanan kısmi canlanmaya rağmen; köle ticaretinin ve ev içi hizmetlerinde köle kullanımının gerilemesine

[27] Fevziye Abdullah Tansel (1989). *Mehmed Emin Yurdakul'un Eserleri-I.* Şiirler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 52.

[28] Rana bint Safvet (1896). "Ahretlik", *Hanımlara Mahsus Gazete*, S. 56, s. 4-5.

[29] Fevziye Abdullah Tansel, age, s. 52.

[30] Fevziye Abdullah Tansel, age, s. 53.

[31] Muzaffer Esen (1961). "Besleme", İstanbul Ansiklopedisi, 5. Cilt, s. 2556.

[32] "Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda ilk ciddi boyutlarda yaşanan kuraklık 1844 senesi kış aylarında yağışların azlığı nedeniyle etkisini 1845 senesinde göstermiştir. Devletin birçok bölgesinde etkisini hissettiren kuraklık özellikle İç Anadolu bölgesinde yıkıcı sonuçların yaşanmasına neden olmuştu. Kuraklığın etkisi İstanbul, Kastamonu, Sivas, Diyarbakır, Bursa, Adana, Konya ve Ankara'da görülmüştür. Bu bölgelerde yağışın azlığı nedeniyle tarım alanlarından hububat elde edilemeyecek boyuta gelmişti. Ankara, Konya ve yakın çevrelerinin kuraklıktan etkilendikleri bölge idarecilerinin merkeze göndermiş oldukları yazılardan anlaşılmaktadır. Bölge halkının beslenebilmesi için diğer bölgelerden yüksek fiyatla zahire tedarik edilmeye çalışılmıştır. Yaşanan kıtlıkla beraber bitki ve su kaynaklarının kuruması nedeniyle insan ölümleri yaşanmış olmasının yanı sıra hayvanlar telef olmuştur. Kuraklıkla birlikte artan su sıkıntısı bölge halkının hijyenik olmayan ortamda bulunmalarına neden olduğu için salgın hastalıklar da ortaya çıkmıştır." Eylem Tekemen Altındaş (2018). "19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Yaşanan Kuraklığın Ankara'ya Yansıması", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 24, s. 3.

tanıklık etmiştir. 19. yüzyıl boyunca Osmanlı toplumunda, kölelikle ilgili algılar değişmiş ve kölelik karşıtı söylemler de güçlenmiştir. Bu dönemde kölelerin yerini, artan bir şekilde, hizmetçiler almıştır. Ancak, kız çocuklarının emeğine duyulan talebin artması, köleliğin İstanbulluların yaşamından tamamen çıkmasına engel olmuştur. Satılmaları dolayısıyla ahretlikler \ beslemeler için aynı zamanda köle de denebilir. Kısacası onlar, esirdirler ve esaret yüzünden çeşitli çilelere katlanmak zorunda kalırlar. 19. asırda köleliğe karşı söylemler güçlense de kölelerin yerini hizmetçi olarak kullanılan bu ahretlikler \ beslemeler alır. Kölelik, İstanbulluların yaşamından tam manasıyla çıkamaz. İstanbul'un sürekli artan ve 19. yüzyılın sonunda bir milyona yaklaşan nüfusu, genişleyen memurlar sınıfı ve daha mütevazı bir yaşama sahip kesimlerin de hizmetçi edinme eğilimi, kız çocuklarının emeğine duyulan talebi artırır. Özellikle Çerkez köle ticaretinin hareketli olduğu bir dönemde, 1865-1870 tarihleri arasında, İstanbul'da köle olarak satılan Çerkez çocukların ortalama fiyatı, dört ile beş bin kuruş arasındadır. Rakamlar, taşralı kız çocuklarına evlerini açan her İstanbullunun karşılayabileceğinin ötesindedir. Aynı dönemde hizmetçi olarak istihdam edilen Anadolu kökenli kız çocuklarının, nafaka ve diğer masrafları çıkarıldıktan sonra, ortalama maliyeti aylık on kuruşun üzerine çıkmaz. Hâl böyle olunca taşralı çocuklar, kölelerin emeğinden yararlanamayan toplumsal kesimler için hizmetçi kullanımını bir lüks olmaktan çıkarırlar. Bu özellikleri, daha mütevazı bir yaşam süren kesimlerin de hizmetçi edinme eğilimini tetikler ve onları 19. yüzyılın ikinci yarısında ev içi hizmet sektöründe vazgeçilmez kılar. [33]

3. Ahretliklerin Acıklı Hâlleri

Besleme olarak da adlandırılan ahretliklerin durumu genellikle içler acısıdır. Daha evlerinden, köylerinden alınıp götürülürken onlar için eziyet başlar. Hikâyede, Fatma ve babası ağlayarak birbirlerinden ayrılırlar. Fatma, pederinin elini öptükten sonra hayvana bindirilir ve memleketinden çıkarılır. İlk yarım saat boyunca Fatma yolda sürekli ağlar. Yarım saat sonra, katırcılardan birisi "Senin zırıltını mı dinleyeceğiz?" der. Bu söz üzerine "biçare masum" bütün bütün garip kaldığını anlar. Pek ziyade üzüldüyse de korkudan ağlayamaz ve mahzun mahzun etrafına bakar. Fakat bir müddet sonra yine teessürünü yenemeyerek ağlamaya başlar. Bu sırada, "o hain herif" "biçare" Fatma'nın ensesine bir yumruk vurur:

> — Sana sus diyorum yumurcak.
>
> dedi. Fatma yine susmadı. Nasıl sussun? Kendisi susmak istiyordu. Fakat bir türlü teessürüne galebe çalamıyordu. Bu aralık diğer katırcı:
>
> — Birader ne hiddet ediyorsun piçi hayvandan indir yürüsün de ağlamayı görsün.
>
> dedi. Bu herifin söylediğini yaptılar. Biçare Fatma'yı hayvandan indirip yaya yürütmeye başladılar. İki üç saat yaya yürüttüler.[34]

Görüldüğü gibi Fatma esircilerin kötü muamelesine maruz kalmıştır. Osmanlı Devleti'nde köle ve cariye alıp satan kişiye "esirci" denirdi. Esirciler I. Murad Dönemi'nden itibaren görülmeye başlanmıştır. Savaşlarda devletin beşte birlik payı dağıtıldıktan sonra geri kalan esirler savaş meydanlarında tüccarlara satılıyorlardı. Savaş meydanlarında satılamayan esirler ise merkez

---

[33] İrfan Kokdaş, Yahya Araz (2018). "İstanbul'da Ev İçi Hizmetlerinde İstihdâm Edilen Kuzeybatı Anadolulu Kız Çocuklarının Göç Ağları Üzerine Bir Değerlendirme (1845-1911)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIII / 1, 47-48.

[34] Rana bint Safvet (1896). "Ahretlik", *Hanımlara Mahsus Gazete*, S. 56, s. 4.

şehirlerde esircilere ya da satın alma gücüne sahip kimselere satılıyordu. Kaçırma yoluyla köle yapılanlarda yine merkez şehirlerde esir tüccarlarında toplanırdı. Osmanlı ülkesinde esir alım satımı serbest olduğundan, esircilik meslek hâline gelmiş ve bu mesleğin başına "Esirciler Kethüdası" getirilmişti. Esircilik kârlı bir işti ve esirciler zengin ticaret adamları arasında sayılıyordu. İsteyen herkes esirci olamıyordu. Esirci esnafının iyi tanınması gerekiyordu.[35] Ancak, esirciler arasında esirlere kötü muamelede bulunan kimselerin de olduğu bilinmektedir. Esirleri acıklı hâllere düşüren bu kimselere Mehmed Emin şiirinde şöyle seslenmiştir:

> Bâri sizler dokunmayın, şu yuvasız kuşçuğa;
>
> Dokunmayın memleketin şu bereli gülüne;
>
> Dokunmayın annesizdir; dokunmayın, çocuğa;
>
> Dokunmayın şimdi ağlar; dokunmayın gönlüne!...[36]

Rana Hanım'ın hikâyesindeki ahretliğin hanımı sürekli Fatma'dan şikâyetçidir. Hikâyenin yazar-anlatıcısı ise ahretliğin tarafındadır:

> — Bu kız nafile, adam olmaz. Yine kahveliğe kahve koymayı unutmuş. Bugün yemek de pişirmedi. Efendim, dalgın. Bu dalgınlıktan vazgeçmeyecek.
>
> derdi.
>
> Bir kere düşünelim. Biçare kız henüz ol kadar iş görmeye sinni müsait olmadığı hâlde mahzâ efendi ve hanım hissetlerinden dolayı işçi ve hizmetçi tutmayarak bu ağır vazifeleri biçare kıza tahmil etmişlerdi.[37]

Mehmed Emin'in şiirindeki ahretlik ise üzüntüyle ve derinden soluk alır. Titreyen bir sesi vardır. Gözleri ağlamaktan kızarmıştır. Üzgün bir şekilde bakar. Kırılmış, acınacak ve yardım bekler bir durumdadır. Kızın her yeri şaire birçok şeyler okutur. Şiirdeki ahretlik acıklı bir çiçek olarak tarif edilir:

> İç çekişi, titrek sesi, o kızarmış gözleri,
>
> Melûl melûl bakışları, bükük boynu, her yeri..
>
> Birçok şeyler okutuyor bu acıklı çiçekte!..[38]

Hâlleri acıklıdır. Çünkü takatlerinin kat kat üstünde ve ağır işlerde horlana horlana kullanılırlar. Bayramlarda sırtlarına giydirilen bir basma entari veya onlar için alınan adi bir pabuç terlik, türlü vesilelerle başlarına kakılır. Evin boğaz tokluğuna çalışan hizmetçisi olan ahretlikler, evin küçük hanım ve beylerinin oyuncağıdırlar. Sürekli hırpalanırlar.[39]

---

[35] Ruziye Özsoy (2010). *XIX. Y.Y. da Osmanlı'da Köle Ticareti Esirciler ve Zenci Köleler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kayseri, s.5.

[36] Fevziye Abdullah Tansel (1989). Mehmed Emin Yurdakul'un Eserleri-I. Şiirler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 53.

[37] Rana bint Safvet (1896). "Ahretlik", *Hanımlara Mahsus Gazete*, S. 57, s. 3.

[38] Fevziye Abdullah Tansel, age., s. 52.

[39] Muzaffer Esen (1961). "Besleme", İstanbul Ansiklopedisi, 5. Cilt, s. 2556.

4. Aslında Kimsesiz Olmayan Ahretlikler yahut Köleler

Taşradan getirilen ve ev içi hizmetlerinde istihdam edilen kız çocukları; gündelik yaşamda "hizmetçi", "kapı kızı", "besleme" ve "ahretlik" gibi kelimelerle ifade edilir. Bu çocuk ahretlikler aslında kimseleri olduğu hâlde, yakınları tarafından kiraya verilirler. Buna "îcar-ı sagîr" adı verilir. Îcar, kiraya verme anlamına gelmektedir. Sagir ise ergenlik çağına gelmemiş, büluğa ermemiş, veli veya vasiye muhtaç çocuk anlamındadır.[40] Bu hâlde "îcar-ı sagir", bu durumdaki çocukların para karşılığında verilmesi anlamına gelir. Anadolu'dan getirilen kızlar, İstanbullu ailelere verilirken aslında bir kayıt tutulurdu. Bu kayıtta, kızların ailelere hangi şartlar altında ve nasıl verildiği yazmaktadır. Dolayısıyla, bu çerçevede bir hizmet anlaşması yapılır. İşin hukuki çerçevesini, adına "icâr-ı sagir/e" denilen, sözlü ya da yazılı bir sözleşme belirlemekteydi. Çocukları veren ("icâr" eden) ve alan ("isticâr" eden) taraflar arasındaki ilişkiyi tanımlayan bu "icâr" anlaşmaları, çocukları veren ve alan tarafların kim oldukları; çocuğun yaşı, alacağı ücret, ücretinin nasıl değerlendirileceği gibi ayrıntıları içermekteydi.[41]

Aslında ahretliklerin pek çoğunun kimsesi vardır. Hatta anası, babası ve kardeşleri hayatta olan ahretlikler de bulunurdu. Buna rağmen, yakınları tarafından imzalanan iş akitleriyle (icâr-ı sagir) varlıklı ailelere verilen yoksul çocukların yanı sıra, kimsesiz ve metruk çocukların bir iş akdine konu edilmeksizin 'ahretlik' olarak verildiği görülmekteydi.[42]

Rana Hanım'ın hikâyesindeki ahretliğin hem babası hem de kardeşi hayattadır. Sadece annesi vefat etmiştir:

> Biçare Fatma'nın anası yoktu. Memleketinden çıkmadan iki sene evvel validesi vefat etmiş ve kendisiyle bir küçük kız kardeşi öksüz kalmışlardı.[43]

Ancak, yakınları hayatta olmasına rağmen Fatma, yukarıda bahsedilen ve yapılması gereken "icar-ı sagir" anlaşması imzalanmadan ve kayıt tutulmadan esircilere verilir:

> Zavallı peder kızını katırcılara teslim ederken:
>
> — Kızım evvel Allah'a sonra size emanettir. İstanbul'da medh ettiğiniz o haneye koyunuz. Mademki kızım İstanbul'da buradan daha rahat olacakmış verdiğiniz para ile ben de öküz alarak tarlamı sürecek ve bu suretle zaruretten kurtulacağım ne yapayım kızımdan birkaç sene ayrı yaşayayım.[44]

Mehmed Emin'in şiirinde ise ahretliğin tüm yakınları hayattadır:

> "Kızım, senin anan, baban, kimin, kimsen var mı?
>
> "var.."
>
> "Neredeler?"

---

[40] http://lugatim.com/

[41] İrfan Kokdaş, Yahya Araz (2018). "İstanbul'da Ev İçi Hizmetlerinde İstihdâm Edilen Kuzeybatı Anadolulu Kız Çocuklarının Göç Ağları Üzerine Bir Değerlendirme (1845-1911)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIII / 1, 44.

[42] Nazan Çiçek (2020). "Erken Cumhuriyet Döneminde Kimsesiz Çocuklar Olgusuna Dair Bir Vaka Takdimi ve Analizi", *DTCF Dergisi* 60. 2, s. 974.

[43] Rana bint Safvet (1896). "Ahretlik", *Hanımlara Mahsus Gazete*, S. 56, s. 4.

[44] Rana bint Safvet, age., s. 4.

"Onlar, bacım hepsi böyle kaldılar."[45]

Bu şiirdeki kız da tıpkı hikâyedeki Fatma gibi "tarla sürme" meselesi yüzünden ahretlik olarak verilmiştir. Tıpkı Fatma'nın babası gibi bu kızın babası da verilen para ile öküz alacaktır:

"Tarlamızı süremedik; yiyeceksiz, aç kaldık."

"Pekiy, senin İstanbul'a gelmen ile n'olacak?"

"Benim birkaç yıllığımla babam öküz alacak!.."[46]

Babaları, kızlarını bu şekilde para karşılığı vermeye; yani satmaya iten şey parasızlıktır. Hikâye bu yazar-anlatıcı tarafından "zaruret" kelimesi ile ifade edilir:

> Pederi Fatma'yı cüzi para mukabilinde o katırcılara o hain heriflere emniyet etmiş vermiş idi. Zaruret, biçare pederi evladından ayırmaya sebep olmuştu.[47]

Zorunluluk sebebi tamamen "tarla"dır:

> Katırcılar kızı alıp giderken biçare peder kızının elinden tutarak:
>
> — Kızım hiç beni düşünme sen İstanbul'da rahat edecek, hanım olacaksın. Senin sayende ben tarlamı ekip biçecek ve borçlarımdan kurtulup rahat edeceğim. Seni Allah'a emanet ediyorum. İstanbul'da bulunacağın yerdekileri ana baba bil, rahat edersin.
>
> demiş idi.[48]

Kısacası, her iki eserde de baba, evladını satmaktadır. Bu durum, Mehmed Emin'in şiirinde bir isyan hâlinde şöyle dile getirilir:

Ne acıklı bir hâldir bu?... Baba evlâd satıyor;

Bir ma'sûmun gözlerine her gün yaşlar doluyor;

Bir el onun bal ömrüne her gün agu katıyor;

Bir çift öküz uğurunda bir kız kurban oluyor.[49]

Görüldüğü gibi para karşılığında ailelerin kızlarını vermesi yahut satması aslında ahretlik veya beslemenin bir köle olduğunu gösterir. Osmanlı Devleti'nde köleler önceden savaşlarda ele geçen esirlerden oluşurken devletin sonlarına doğru bu sistem değişmiştir. Ailelerin çocuklarını satışı yoluyla kölelik yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu iki eserde de aslında bu şekildeki bir kölelikten bahsedilmektedir. Ailelerin satışı yoluyla da kölelik söz konusu olur. Bu yöntemin tercih edilmesinin sebebi ailelerin kendilerine gelir sağlamak istemesidir ki incelenen eserlerde de bu sebep öne sürülmüştür. Bu durum, Osmanlı Devleti'nde ilk başlarda görülmezken Çerkezlerin Osmanlı'ya yerleşmelerinden sonra başlamıştır. Bu durumda olanlar Osmanlı Devleti tarafından

---

[45] Fevziye Abdullah Tansel (1989). *Mehmed Emin Yurdakul'un Eserleri-I. Şiirler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 52.

[46] Fevziye Abdullah Tansel, age., s. 53.

[47] Rana bint Safvet, age., s. 4.

[48] Rana bint Safvet, age., s. 4.

[49] Fevziye Abdullah Tansel (1989)., age., s. 53.

satın alınmalarına rağmen, çocukların aileler tarafından satılması tuhaf bir gelenek olarak görülüyordu.[50]

SONUÇ

Tanzimat Dönemi yazarlarının üzerinde durduğu konulardan biri olan esaret sorunu, 1896 ve 1914 senelerinde iki farklı mecrada tekrar ele alınmıştır. On dokuzuncu asrın ikinci yarısından sonra bir başka esaret çeşidi olan ahretlik alma da gündeme gelmiş ve ahretliklerin hâlleri ele alınmıştır. Taşralı kızları İstanbul'a getirme ve onları satma işi Osmanlı Devleti'nde görülen uygulamalardandı. İncelenen iki eserde bilhassa bu kızların içinde bulundukları durum gözler önüne serilmek istenmiştir. Rana Hanım'ın hikâyesinde, esircilerin taşralı kızları alıp satmasına değil de bu işin devlet kontrolünden uzakta yapılıyor olmasına bir vurgu vardır. Sahipli bir taşralı kızın bu şekilde alınıp satılması üzerinde yazar, pek durmamıştır. Keza Rana Hanım'ın hikâyesinde ahretliğin gittiği ikinci evde çok mutlu olması, ileride bu evden gelin olarak çıkması ve hiçbir şikâyette dahi bulunmaması bunu açıklar. Kısacası Rana Hanım, bu esaret müessesesinin varlığından pek de rahatsız değildir. Hikâyedeki ahretliğin ikinci evde rahatça yaşaması sonra da arzu ettiği gibi "hanım" olması hikâyeyi okuyan kişileri ahretlik olmaya özendirebilecek düzeydedir. Anlaşıldığı kadarı ile Rana Hanım, sadece bu müessesenin kontrollü hizmet vermesini ister. Böyle olursa ahretlikler \ beslemeler mutlu bir hayat sürebileceklerdir.

Mehmed Emin'in şiirinde ise bakış açısı daha farklıdır. Mehmed Emin, bir babanın evladını satmasına anlam veremez. Bir çift öküz uğrunda bir kızın kurban edilmesine isyan eder. Onun bu tavrı, ahretlik \ besleme müessesesine tamamen karşı olduğunu gösterir. Bu noktada Rana Hanım ile Mehmed Emin'in ahretliklere yaklaşımlarında fark olduğu söylenmelidir. Biri bu köleliğe ılımlı yaklaşıp oyunun kuralına göre oynanmasını isterken diğeri ise "Böyle şey olur mu?" şeklinde bir tavır sergilemektedir.

KAYNAKÇA

Acar, Abdullah (2019). "İslam'da Evlat Edinme Yasağının Hikmetinin Hz. Yusuf ve Hz. Musa'nın Evlatlık Olmaları ile İrtibatı", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 33, s. 423-451.

Ahmed Cevdet Paşa (2018). *Tarih-i Cevdet*, II. Cilt I. Kitap, Haz. Şevki Nezihi Aykut, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Aydın, Mehmet Âkif (1995). "Evlât Edinme", *DİA*, C. 11, s. 527-529.

Aydoğan, Bedri (2010). "Mehmet Emin Yurdakul'un Çocuk Şiirleri", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 19/2, s. 120-146.

Balkar, Süheylâ (2004). "Türk Hukukunda Evlat Edinme", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* S. 3/2, s. 235-266.

Bayrı, Mehmed Halid (1942). "İstanbul'da Aile Hayatı", *Halkevleri Folklor Dergisi*, S.1, s. 11-13, 18.

[50] Ruziye Özsoy (2010). XIX. Y.Y. da Osmanlı'da Köle Ticareti Esirciler ve Zenci Köleler, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kayseri, s. II; 20.

Çakır, Mustafa Sefa (2019). “Döneminin Kadın Şairlerinden Sultan İkinci Abdülhamid'e Cülûsiyyeler”, *SUTAD*, S. 46, s. 75-93.

Çiçek, Nazan (2020). “Erken Cumhuriyet Döneminde Kimsesiz Çocuklar Olgusuna Dair Bir Vaka Takdimi ve Analizi”, *DTCF Dergisi*, S. 60/2, s. 958-988.

Esen, Muzaffer (1961). “Besleme”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 40, s. 2556- 2557.

Giz, Adnan. “Osmanlı Şehzadelerinin Hazin Romanı”, http://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/137273/001584523010.pdf?sequence=3. Erişim Tarihi: 28.07.2021.

Gökce, Hatice (2017). “Bir Sosyal Politika Olarak Evlât Edindirmenin Toplumsal Direnç Kaynakları”, *Uluslararası Beşerî ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, S. 1/1, s. 19-38.

Karatay, Abdullah (2017). “Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, s. 389- 427.

Kılıçkaya, Derya (2017). “’Şık Beyler’in Bir Devamı Olarak ‘Asrî Bey’, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 3, s. 287-302.

Koç, Hüsniye (2019). “Hanımlara Mahsus Gazete’deki Hikâyeler ve Temaşa Fikri”, *TUDED*, S. 59/2, s. 333-361.

Kokdaş İrfan; Araz, Yahya (2018). “İstanbul'da Ev İçi Hizmetlerinde İstihdâm Edilen Kuzeybatı Anadolulu Kız Çocuklarının Göç Ağları Üzerine Bir Değerlendirme (1845-1911)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. XXXIII / 1, s. 41-68.

Kur'an-ı Kerim, (el-Ahzâb 33/4), https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/ahzab-suresi-33/ayet-1/diyanet-vakfi-meali-4. Erişim Tarihi: 28.07.2021.

Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir (2020). haz. Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, C. 4, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Özbay, Ferhunde (1999). *Türkiye’de Evlatlık Kurumu: Köle mi, Evlat mı?,* İstanbul: Yayınevi Yok.

Özsoy, Ruziye (2010). *XIX. Y.Y. da Osmanlı’da Köle Ticareti Esirciler ve Zenci Köleler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kayseri.

Rana bint Safvet (1896). “Ahretlik”, *Hanımlara Mahsus Gazete*, S. 56, s. 6-7.

Rana bint Safvet (1896). “Ahretlik”, *Hanımlara Mahsus Gazete*, S. 57, s. 2-4.

Rana bint Safvet (1896). “Ahretlik”, *Hanımlara Mahsus Gazete*, S. 58, s. 4-5.

Tansel, Fevziye Abdullah (1989). *Mehmed Emin Yurdakul’un Eserleri-I. Şiirler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Tekemen Altındaş, Eylem (2018). "19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Yaşanan Kuraklığın Ankara'ya Yansıması", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, s. 16/24, s. 1-13.

https://eresearch.ozyegin.edu.tr/xmlui/handle/10679/4896, Erişim Tarihi: 28.07.2021.

https://sozluk.gov.tr/, Erişim Tarihi: 28.07.2021.

http://lugatim.com/, Erişim Tarihi: 28.07.2021.

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf, Erişim Tarihi: 28.07.2021.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.